

A levéltárak története hosszú múltra tekint vissza. Ha csak a magyar levéltárakat nézzük, azt láthatjuk: kezdetben a királyság levéltárát együtt kezelték a kincstárral. Később az írásbeliség terjedésével az archívum különvált, és megszülettek a hiteleshelyi levéltárak a káptalanok székhelyein, majd városi és megyei levéltárak. A családoknál pedig a legidősebb fiú kötelessége volt az oklevelek őrzése. A középkorban és a kora-újkorban a levéltárak elzárva védték a jogbiztosító iratokat.

A török hódoltságot és a Rákóczi-féle szabadságharcot követő vármegyei közigazgatás 1723. évi újjászervezését követően alakultak ki a jelenlegi levéltárak ősei. Szükségességét a megye, város és különböző települések mindenkor gazdasági, politikai, jogi, közigazgatási viszonyrendszere indokolta, amelyeknek írásban foglalt szabályozó normáit hitelesített okmányokban rögzítették. Alapos jogbiztosító érdek fűződött ahhoz, hogy ezek az okmányok megmaradjanak, elérhetők legyenek és – szükség esetén – hivatkozási forrásul szolgálhassanak az egymással különféle partneri kapcsolatba került felek számára. A megyei, városi, községi élet változásait hűen visszatükrözik a régi közgyűlési és tanácsulési jegyzőkönyvek, illetve az egyéb iratfajták: hatósági, közigazgatási és bírósági iratok, adófőkönyvek, adásvételi és haszonbérleti szerződések, végrendeletek, örökbefogadások, különböző szerződések, stb. E történeti értékű iratok biztonságos megőrzése, szakszerű rendezése, kutathatóvá tétele a levéltár legfontosabb feladatai közé tartozott és tartozik ma is.

Csongrád vármegye középkori levéltára Fülek 1682. évi ostroma alkalmával megsemmisült. Az 1723-ban újjászervezett megye levéltárába elsőként azok az iratok kerültek, amelyeket a szegedi kamarai hivatal prefektusa adott át az első nemesi közgyűlésen. A következő félévszázadban keletkezett iratokat a Szegeden bérelt megyeházán őrizték, az intézkedést igénylő aktákat pedig a tisztviselők maguknál tartották. A váltakozó színhelyű megyei köz- és kisgyűlésekre, valamint a törvényszéki tárgyalásokra szekérderékban, ládába zárva szállították az iratokat. Ez az állapot 1767-ig tartott, ekkor a vármegye és levéltára a kijelölt új megyeszékhelyre, Szegvára költözött. 1786-ban Szegvár lett az egyesített Békés-, Csanád és Csongrád vármegye székhelye is. 1790-ben – a vármegyék és Szeged önállóságának visszaállításakor – az iratokat törvényhatóságokként szétválogatták. 1794-ben a vármegye tiszteletdíjas levéltárosra bízta az iratok rendezését és segédletekkel való ellátását, 1809-től pedig állandó levéltárnokot alkalmazott.

A kiegyezést követően a Magyar Országos Levéltárát 1874-től 1922-ig a Belügyminisztérium, ettől kezdve a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium felügyelete alá tartozott. A megyei és városi törvényhatóságok főlevéltárnokainak főnöke a törvényhatóság első tisztviselője volt, s a törvényhatóságokon keresztül mindvégig a Belügyminisztérium alá

tartoztak. A két világháború között a Magyar Országos Levéltár – mint primus inter pares – esetenként gyakorolt bizonyos felügyeleti jogot a törvényhatósági levéltárak felett (felülvizsgálatokat, felméréseket végzett), és a törvényhatósági főlevéltárnokoknak a Magyar Országos Levéltárban szakmai gyakorlatot kellett végezniük. Mindez azonban csak kis mértékben hozta közelebb a levéltárakat, amiben az a körülmény is közrejátszott, hogy a Magyar Országos Levéltár a történetírás intézményes művelését tekintette fontos feladatának, a törvényhatóságok levéltárosai viszont idejük jelentős részében közigazgatási teendők ellátásával voltak kénytelenek foglalkozni.

Levéltárügyben változást csak az 1950. évi 29. sz. törvényerejű rendelet hozott. 1950-től a megyei és városi közlevéltárakat szerveztek, amelyeket 1952-től állami levéltáraknak neveztek, és a Levéltárak Országos Központjának alárendelve egységes hálózatba foglalták, ami gyakorlatilag az önkormányzatok levéltárainak az államosítását jelentette. Csongrád megyében két állami levéltárat hoztak létre Szeged és Szentes székhellyel. A Szegedi Állami Levéltár kezelésébe került Szeged város levéltárán kívül a volt Csanád vármegyei iratanyag, valamint a makói levéltár felügyeletét is Szegedről látták el. A Szentesi Állami Levéltár gyűjtőterületéhez tartozott Szentesen kívül Hódmezővásárhely is.

Az 1960-as évek végén ismét változás következett be a hazai levéltárügyben. A 2025/1967. sz. kormányhatározat szerint az állami területi levéltárakat 1968. január 1-től a megyei tanácsok vették át. Az átszervezéssel a szegedi levéltár új neve Csongrád Megyei 1. sz. Levéltár, a szentesi pedig Csongrád Megyei 2. sz. Levéltár lett. A Csongrád Megyei Tanács VB 1973. január 1-jétől egy levéltári igazgatóságot szervezett Szeged székhellyel. Ettől kezdve alakult ki – Csongrád megyében – lényegében a jelenleg is működő fióklevéltári hálózat. (A csongrádi levéltár 2001-ig szervezetileg a szentesi fióklevéltár részlegeként működött; 2002. január 1-től önálló fióklevéltárrá vált.)

A rendszerváltást követően a hazai levéltárügyet nagy mértékben megerősítette az ún. levéltári törvény (1995. évi 66. tc.) kiadása, valamint a 10/2002. sz. NKÖM rendelet megjelenése. A levéltári intézményrendszer jelenleg hármas funkciót lát el: közgyűjtemények, tudományos műhelyek és részben a közigazgatáshoz kapcsolt „társintézmények”. A rendszerváltás a levéltárak felértéklődését is magával hozta hazánkban, mivel a tulajdonviszonyok megváltozása az iratok jogbiztosító jelentőségét is felértékelte.

Reméljük, hogy e rövid történeti visszatekintésből is kiderült, hogy az önkormányzati levéltárak jelenlegi struktúrája megfelel a kor követelményeinek és eleget tudnak tenni az új kihívásoknak is.

Berta Tibor